נמר של עיר

עיר המיקלט של הדה בושס ✶ הסעד החלקי של סעיד

✶ חרוזי בעלה של נעמי שמר ✶ מחקר ישראלי ברמה בינלאומית

מקור

קברים

הדה בושס, מבקרת־תרבות שנונת־עט, פירסמה במהלך השנים סיפורים וקט־עי סיפורים בכתבי־העת קשת ופרוזה. מפאת הפיזור והכמות המועטה, לא הו־תירו סיפוריה של בושס רישום של ממש במפת הספרות הישראלית.

בחודש שעבר ראה־אור קובץ צנום, שהוא בבחינת חטיבה אחת שלמה, פרי־עטה של בושס, תחת הכותרת ההר הש־לישי*. הקובץ, הנושא את כותרת־המישׂ־נה סיפורים, הוא חטיבה ספרותית בשלה. ההר השלישי מעמיד מיד את בושס בשו־רה הראשונה של הספרות הישראלית, בשל עוצמת תיאורה, נושאיה, כנות כתי־בתה, והיכולת התיאורית החזקה שלה.

נוף המיסגרת של ההר השלישי מתמ־קד ברחוב המרכזי של מושבה ותיקה, שהיא מעין תערובת של מקום־לידה למ־ספרת ועיר־מיקלט. מושבה המיניות את האהבות האסורות והמותרות של אשה, אשר גדלה בנוף ש„זכה" כמעט להתעלמות מוחלטת מצדה של הספרות הישראלית החדשה.

חלק לא מבוטל של הספרות הישראלית החדשה בולט, באי־יכולתו להתמודד עם הכימיה הנופית של ארץ־ישראל. תיאורי החום והשמש הם בבחינת נייר לקמוט ליכולתם של סופרים ישראליים להתמודד בכימיה זו. הדה בושס, כבר מתחילת ספרה, מצליחה להשתלט בקלות על אותו מרכיב, תוך שהיא הופכת את השמש לסממן הנופי הראשי שלה בנוף הימ־תיכוני הישראלי. בושס עושה זאת באותו כישרון ש**אלבר קאמי** מביא את השמש הימתיכונית שלו ביצירות שרקען הוא אלג'יר: „מעולם לא היה חורף. השמש היתה זורחת תמיד ומצמצמת את טווח־הראייה..."

ההר השלישי הוא בבחינת אגדה מודר־נית. אגדה הפורשת עולם מופלא ומעודן של שלוש נשים — סבתא, אם ונכדה. ב־אמצעות שלוש נשים אלה, שהאחרונה בהן היא המספרת, מוליכה בושס גירסה מש־לה על תהליך ההתנחלות היהודית בארץ, תוך שהיא מרצפת סיפור זה בתהליך הניוון ההדרגתי של יהודי ארץ־ישראל **באמצעות הרצף** הבלתי־חדל של קברים, בתי־קברות, **מיתות, סבל**, יסורים וייסו־רי־נפש. העולים וגואים **עם כניסת** הקו־רא למרכיבים השונים של ההר השלישי.

אין ספק שהעיסוק בנושא הערבי, בעי־קר בערבים החיים לצידה של המושבה, עולה עשרת מונים על אותו עיסוק נוסח **עמוס עוז** בהקשר של הזיית התאומים של מספרת מיכאל שלי. גם כותרת הספר מקורה **„בגבולות המושבה, על ההר השלישי (עד היום איני יודעת מדוע נקרא כך, והיכן היו ההר הראשון והשני), גר שבט שומרים..." בני אותו** שבט שזורים בתוך חיי המושבה, כאשר הם מגרים לעיתים את תחושות בניה ובנותיה, כמו: **„עאמר עבר ברחוב בדה־רה ולא הביט לעברי. אחמר נשען על** שער העץ החורק, **הביט בעינינו חסרות הריסים לעבר הכפר, חולם על ילדי שלא נולדו אף פעם..."**

הדה בושס מצליחה לאורך כל הספר לעמוד במתח של תיאורים המובאים ב־לשון קפדנית, לשון שמעטים מסוגלים להתמודד בה בעברית הכתובה הגוכחית, כמו מימד הזמן העובר: **„סימני הפצעים שעל ברכי כמעט תעלמו. במושבה החלו לסלול כבישים, והעיתונים הופיעו במים־**

* הדה בושס — **ההר השלישי**, הוצאת ספריית פועלים; 93 עמודים (כריכה רכה).

גרות שחורות. בלילות יצאו לשמור ופר־דסים רכים נגדעו ועל הדרכים היו פזו־רים מסמרים. ברחובות המושבה נשמע רק קולם של מככשים והיה שקט עצוב..."

לאורך סיפוריה של בושס מהלך, במי־נון הולם, מעין אני־מאשים־תרבותי, העו־סק בתהליך הכחדת התרבות בארץ־יש־ראל והמגע בין העמים. היא מצליחה לגבור על המנות־הגדושות של נוסטלגיה מתקתקה, כמינהג מרבית הסופרים העכ־שוויים. את התהליך הזה היא ממקדת בבית־הקברות, כמקום המשמר את העבר: **„נסעתי למושבה אל בית־הקברות. אלה שידעו פעם לרבר ערבית ככר היו עמו־נים שם כולם..."**

המיבנה של ציר־עלילה מרכזי העובר בין סיפורי הספר, מזכיר עד למאוד את סיפרה של הסופרת האמריקאית **וילה קאתר** באנטוניה שלי, וכן את העיסוק המאוד עקשני **בחומר־האנושי** וברגשות שהיו באותה מושבה, שהיא עולמה של בושס.

במישור השני של סיפרה מצוי סיפור נואש של אשה, העורכת מסע בלתי־חדל

סופרת בושס
אהבה נואשת לאמן ידוע

בעיקבות **האהבה**. אשה שמחפשת נואשות קשר עם האהבה. **אשה המתייסרת** במהלך תקופותיה השונות ביסורי **אהבה גלויים**, חושפניים, ובאיכות שאף לא אשה אחת שניסיתה להתמודד בעברית הגיעה אליה: **„רציתי לומר לו שאני אוהבת אותו וכל מה שהיה יחזור ויהיה, אבל ידיו היו** רחוקות מגופי **ולא עוד מחפשות את** שדי או מחליקות **על העור** החלק והמתוח של רגלי. **לא הזכרנו את אשתו..."** את המגע הגופני מעבירה בושס לכאבה: **„אבל עכשיו היו זיכרונות רבים כפצע זב** מגלה..." בתיאורים אלה קיים מימד חזק מאד של ליריקה מילולית בפרוזה, כמו המשך תיאורה: **„רציתי לבכות ואולי לדעת שהדברים יהיו כמו שהיו אז, כשעיינו שנינו בסימטות והחצילים היו** סגולים כקמיפה **וכלי־הנחרשת אדמו כאש** ועיני **הככשים** הביטו בנו זגוגיות ומתות **והדם** קפא **נחלים־נחלים על** גופותיהן הוורודות, **והזבובים** היו כפרחים שחו־רים..."

החום הארצישראלי מסתיר, כמו בצעי־פים רבים, את תחושותיה של המספרת: **„אבל עכשיו היה חם והחום ירד במסכים דקים אטומים והחניק כל רחש..."** ולמ־רות הצפיפות המזגאווירית, מצליחה בושס לחשוף את אחת מהאהבות הכואבות, תוך שיחזור מתוך העבר: **„והיה שקט עייף רווי ריחות רבים, ושערותיו הזדחלו אל עירי הרטוב מויעה, ופיו היה על פי כפחלים־בלהות, והוא אמר את כל הדב־רים שאמר לי אי־פעם בחדרים אחרים, ואני לא ידעתי עוד היכן אני ומתי קרו הדברים ולמה אני שוכבת איתו על מעמה הפפה בחדר הזה..."**

המוות האישי, הסביבתי, ודעיכת אותה מושבה, הם מעבר לגלריית הדמויות ש־בספר. בושס עורכת תישבון מעולה של תהליך מוות זה באותן מושבות, באותו עולם שחלף ואינו עוד. בסיפורה ידיד מישפחה, אותו היא מציגה בפתיח, היא כותבת: **„תמיד היינו שנינו יחד, אבל עכשיו היה המוות פה, מזכר ביידיד־מישׂ־פחה, ונחירי־אפו היו מצהיבים מרגע לרגע... תמיד היינו שנינו יחד, והדרך לבית־הקברות היתה עכשיו קצרה כל־כך, ואף אחד לא ככה, ואני הסתכלתי כברישים ושכחתי לחשוב עליו, וחשבתי על האחרים, אלה שעדיין לא מתו. אלה שאולי ילחשו לי מילות־אהבה מזכרות ב־חדרים חשוכים..."**

המוות בא לספר, כאשר החלוץ שלו הוא אבי הנפש המספרת: **„הוא היה אבי, וכשהורידו אותו למטה, קרו הדב־רים הרבים בערים הערפליות. והים הא־פור שטף את החולות..."** אותו עולם של הווי הולך ונמוג של המושבות מוצג בעוצמה, שבעבר הביא אותה **יהושע קנז** ברומן שלו אחרי החגים, בניגוד למתקתקות הנוסטלגית והסכרינית, אותה מביא בן־מושבה אחר, **אהוד בן־עזר**, בספריו הנזילים. בושס אינה נבהלת, בינות לתיאורי המוות, ההלווייה וה־קבורה, מעיסוק בשבירת פסילים, והיא גם מנסחת לעצמה תהליך זה וכותבת: **„ואני אהבתי גברים רבים, ולא עוד אותי. ואני הלכתי בדרכים רבות. והוא כתב לי פעם מיכתב, על אברהם שמרד וניפץ את פסלי אביו. ואני לא מרדתי ולא ניתצתי שום דבר, רק השינאה היתה מפעפעת בי תמיד, דביקה וסמיכה..."**

את מערכת היחסים המורכבת עם האב־המת מספרת בושס בכנות: **„הוא היה אבי. נוקשה, ושערות ראשו מקריחות. ואני חשבתי שהוא יהיה תמיד כאן, ואני אחזור אליו, ושנינו נרצה באותה הדב־רים ממקומות רחוקים, גם אם לא נורה כזאת לעולם. ואני עזבתי אותו והלכתי אל צריף־הפחים, ואל השכונה שבעיר־ההרים..."**

בסיפור מעולם מביאה בושס, מתוך תהומות הנשייה, את סיפור **אבשלום פיינברג: „משהו הרג אותו במידבר הצהוב צרוב־השמש, והחולות החמים סח־פו איתם כל אות וכל סימן מן המקום שהיה לו לקבר — ומן הוודפים והנרדפים לא שרד כל זכר..."** המספרת מביאה מימד נוסף מאותה אישיות בלתי מפוע־נחת של פיינברג, מימד ידידותו עם אביה וסיפור אהבה מופלא: **„הוא היה ידיד של אבי, אבל אבא שלי לא סיפר לנו עליו מאומה..."** האב ביטא בכתב את תחושותיו וידיעותיו על פיינברג: **„אבל הזיכרונות לא נתפרסמו מעולם, ואבי מת ואת גופו לא קברו במדבר; ואז לא ידעתי עדיין שגברים אוהבים גם זה את זה והם יכולים לנטוש במידבר את נפשם..."**

בושס מעניקה אותנטיות ספרותית לאחד האירועים המרגשים ביותר בתולדות ה־ישוב, סיפור נ"ץ, תוך תיאור התעלמות בני המושבה מזעקות המרגלים המובלים כשבויים ומעונים: **„האדמה היבשה חיכ־תה למים ולמחרשות, והאיכרים ידעו אולי שאלה שזעקו ברחוב הדומם, והם לא באו לעזרתם, יהיו שיכים פעם לסיפו־רים כלילות־קרן רחוקים וזרים..."** וכאן, אחרי שהאב נופח את נשמתו, מקבלת הבת המספרת את מחברת זיכרונותיו, שבפתיחתה כתובה ההקדשה המסקרנת: **„לתמר, שנשמתה כנשמתי במידבר..."** וכאן מתחיל סיפור מלא פיתולים אודות תמר, שעמדה להיות אשתו, ואשר הס־תגרה למשך שנות דור מפני בני המו־שבה. המספרת מחליטה לבקרה, ולמסו־לה את זיכרונות אביה.

ברגישות מופלאה מתארת בושס את הפגישה עם תמר, והיא כותבת: **„אכל המתים הנוקשים חסרי־הרחמים היו ל־פתע בחדר, מטילים את צילם על הכתלים הגבוהים הלבנים, ואבי היה צעיר ויפה, מאלה המאמינים בגיבורים וחלומות..."** ובהמשך המיפגש עם תמר בא סיפור האשה האחרת: **„אבל תמר סיפרה לי שהיא הדפה את הדלת ועמדה בחדר ולא הביטה סביבה ועיניה היו פראיות וטרו־פות, והיא אמרה שהיא יודעת מי המציר אותו לתורכים, ואיך ברח כשהם רודפים איתי, וכיצד מצא את מותו, ועל שתיהן לעשות משהו כדי לנקום את דמו..."** בעין מעולה מתארת בושס את סוף פגי־שתן: **„...והיא רצתה בנקמה. היא נמ־נתה עם אותן נשים שאינן שיכחות את** גופות הגברים **שאהבו, וגופו — חשבה — היה שייך לה."**

בדומה לשאר סיפוריה, זה סיפור של מוות ואהבה, השזור בבגידה ונבגדות, כאשר אלת מוליכים לצביעות האיכרים, שאותם היא מתארת בסוף הסיפור: **„יה־איכרים שבגדו השפילו את עיניהם, ואלה ששנאו מחאו כף, והם עמדו כולם דום לזכרו והעלו זיכרונות..."**

בתיאורי המוות החוזרים עולה ומת־פתחת לה שואת אהבתה של המספרת, המתייסרת, תוך הצגה מופלאה של רגשות נשיים: **„אני רציתי לתת לו הכל והוא לא לקח דבר, וכל מה שנעשה בגופי נעשה במקום אחר וכזמן רחוק...".** בסיד־רה של סיפורים המתמקדים בחוויית אה־בה מרגשת, הגובלת בשיעבוד לגבר מסו־יים, לא פנוי, מתארת בושס פרץ של רגשות וכאב מהמעלה הראשונה, כמו: **„היינו יחד זמן רב או זמן קצר. היינו יחד ולא היתה מלחמה ואף אחד לא מת; ומילבדנו היו הרחובות שוממים והערבים קרים..."** והמספרת מוליכה את אהובה במעלה הגיבעה, לבית־הקברות שבמושבה.

הסיפורים ערים למות בהן ושני סיפורים הם בבחינת שיחזור של סיוט, הסיוט שבאהבה, ממחץ השנים והכאב: **„הסי־פור הזה אינו סיפור בשבילכם. הוא אינו סיפור. לנו אין שמות בסיפור. הסיפור הוא פצע זב־מוגלה. המגלה ניגרת על פני ועל גופי. יש לה ריח חמיץ מעובה, והיא נקרשת בכועות דביקות והמצמצות על עורי..."** המספרת נאחזת בציפורני זיכרונותיה באותה אהבה נואשת לאמן ידוע: **„חזרתי מדרכי־העינויים שלך. מן הגרדומים וחבלי־התלייה וכורית הירי. חזרתי מן הצוררים הזועקים והשסועים ומדמם המכתים של הצבעים..."** והיא מתארת את ניכורו ממנה: **„ולבדך היית עם גוף אשה, כבד וקפוא, ועם הנוספים על הצלבים שלא ימותו לעולם, ועם נחילי הדם האדום והמסנוור, ועם עיניהם המתות כל־כך של הילדים, ועם הגול־גלות המרוסקות ומכשירי העינויים, ועם צבעי הזהב העמום המחניק..."** בושס ממשיכה ומאחרת את ריח הגוף של אהובה, שהוא באפה, ומוסיפה: **„הייתי איתך בכל חדרי הייסורים שלך..."**

בושס אינה חוששת לאחד את האב והאהוב, את העבר וההווה, את המספרת וסיפוריה: **„פעם קראתי סיפורים על אהבה, היום אני כותבת אותם. המילים** אינן רודפות אותי עוד. **המילים הקפיאו את פניך ואת הציורים ואת הפסלים. המילים הם ממלכתי הקטנה. במילים אני שמה קץ לך ולאבי..."** את אקט האיחוד וההשפלה של שני גברים מתארת המס־פרת כך: **„אני הייתי כאה לבית־הקב־רות לפעמים, ויום אחד הבאתי שמה גבר**